

Sovjetunionens roliga historia

David Cesarini Claes Ericson

Sovjetunionens roliga historia

Makten, människan & skämtet

Ersatz

© David Cesarini & Claes Ericson 2006

© Ersatz, Stockholm 2006

Omslag, grafisk form & sättning Ola Wallin

Redaktör Anna Bengtsson

Korrektur Anna Bengtsson & Lina Björkegren

Repro Olssons grafiska, Stockholm

Tryck Preses Nams, Lettland 2006

ISBN 10: 91-88858-28-6

ISBN 13: 978-88858-28-3

www.ersatz.se

Sovjetunionens roliga historia 9

Lenin: Så skapas ett imperium 12

Revolution för Dummies 15

Ulvar utan fårkläder 18

En gång en röst 21

Tillbaka till framtiden 23

Den sovjetiska kultureliten – liten och kulturlös 25

I Pravda inga nyheter, i Izvestija ingen sanning 26

Hellre röd än död 28

Marxism 2.0 30

Lenin – mitt ibland oss 33

Vägade skenvägar 34

Stalin – grottmänniskan i Kreml 36

Lojalitetsprov – på sovjetiskt vis 40

Ingen morot utan morot 43

Maktmissbruk i stället för åkerbruk 44

Ett är säkert: ingen går säker 45

Berija – en brittisk bulvan? 49

En dödlig förkylning 51

Titta inte, tala inte, tänk inte 52

Enkel resa i dubbel bemärkelse 55

Två Goliat är minst en för mycket 56

En klockren bild 59

Bra, bättre, Stalin! 60

Allt annat än det förlovade landet 63

Sanningen bakom lögnerna 66

Majsmannen Chrusjtjov 67

Som man sår får man importera	70
Ser du kommunismen därborta vid horisonten?	72
Asyl på månen	74
Chrusjtjov – grisig men inte svinaktig	76
Kinesiskt övermod ger ont blod	78
Rätt mycket kan döljas i snö...	80
Fiffigt fifflande i Sovjetunionen	82
Som man frågar får man svar	85
Kamrat Brezjnev stagnerar	86
Ledningen på andra sidan ledningen	88
Gästerna som inte ville gå hem	90
Mot Amerika – till siste man!	92
Steg för steg på väg mot kommunism	94
Varje historia har en berättare	97
Storebror utan släktskap men med blodsband	98
Call girls med dolt kall	100
Brezjnev 501	102
Författaren som inte kunde skriva	103
Shopping på sovjetiskt vis	104
Cirkelresonemang	106
Ledarkulten levande ända in i döden	109
Andropov och Tjernenko: Björnen sover	111
Styre från sjukbädden bäddar för sjukt styre	114
En envis emigrant: uttåg med förhinder	116
Mer ordning – men inte mindre kaos	118
Sovjetunionens sex budord	120
Vissa vänner väljer man inte	121
Rabinovitjs morbida nöjen	122
Radio Jerevan	124
Gorby den nyktrare: Riket kör i diket	125
Utsiktslös insikt trots goda avsikter	128
Socialistiska köttbullar	130

Tillfälliga köer – ett ständigt problem	132
Socialistisk hårdsmälta	134
Fri att välja!	136
Fri att stjäla!	138
Fredsbarriären som stod i vägen för fred	140
Sovjetisk äventyrsturism	142
Mineralsekreteraren som inte vill ta sig ett järn	144
Huvudsaken är varumärket	146
Gorbatjovs My Way	147
Listiga litauer	148
Snipp, snapp, snut, så tog Sovjetunionen slut	150
Sista nyheterna från Radio Jerevan	152
Rysslands (o)roliga historia 1991–2006	155
Jeltsin: från plan till marknad	156
Ljuv musik i mina öron	159
För mycket chock, för lite terapi	160
Ryska kriminella rånar inte banker – de äger dem!	162
Novyje russkije	164
Tom boll och noll koll	166
Vem är det som styr här?	168
Från demokrati till putinokrati	169
Mucka inte med maffian	171
Kriget utan hopp, utan vinnare och utan slut	172
Presidentstyre, pressofrihet och praktekonomi	175
Någras rikedom från allas egendom	177
Revolutioner i orange och rosa	178
Cirkeln sluter sig	180
Tåget går!	182
ILLUSTRATIONSFÖRTECKNING	184
PERSONREGISTER	189
FÖRFATTARNAS TACK	192

Sovjetunionens fängslande humor

■ »Hur många gånger kunde man berätta ett politiskt skämt i Sovjetunionen?«

»Tre gånger. En gång för sin vän, en gång för förhållningsledaren vid KGB och en gång för sin cellkamrat.«

I Sovjetunionen var de politiska skämten – anekdoterna – en befriande flykt från en svår vardag. De öppnade en värld där förlöjligandet av sovjetstaten kunde frodas och dess hemskheter och plågoandar avslöjas. Plötsligt sökte de sovjetiska kosmonauterna asyl på månen, fångarna i Gulag diskuterade straffsatsen för brottet »ingenting« och den sovjetiske handelsministern vädjade till USA att inte introducera kommunism – varifrån skulle man då importera spannmål?

Att berätta roliga historier som rörde politiken under sovjettiden var allt annat än ofarligt och kunde för den oförsiktige medföra fängelsestraff för »antisovjetisk agitation« enligt någon av strafflagens otaliga paragrafer. Men trots riskerna viskades de politiska skämtet hängivet från en förtrogen vän till en annan. De trängde sig också in i samhällsapparaten och syftade ofta till att avslöja makthavernas dubbelmoral.

■ En domare gick omkring under lunchrasten och skrattade belåtet för sig själv. När en kollega frågade vad som var så lustigt, svarade domaren glatt:

»Haha, jag fick just höra en underbar historia om kamrat Chrusjtjov.«

»Nå, låt höra!« svarade den nyfikne kollegan.

»Är du från vettet, jag dömdo just en man till tre månaders fängelse för att han berättat den!«

Genom den muntliga traditionen utvecklades också skämt-historierna över tiden. *Sovjetunionens roliga historia* har därför en kronologisk ordning, där kapitlen baseras på ledarna för kommunistpartiet och de två presidenterna i det postkommunistiska Ryssland. Varje kapitel får på så vis sin egen särprägel, där skämtet om Lenin ofta handlar om kommunisternas maktövertagande och den marxistiska ideologin, kapitlet om Stalin andas terror och skräck, medan historierna om Brezjnev kretsar kring hans senilitet och statens stagnation. De senaste åren har visat att traditionen med politiska skämt inte helt dog ut med det sovjetiska systemet, vilket man kan se i de avslutande kapitlen om Jeltsin och Putin.

Varför är de här roliga historierna fortfarande relevanta mer än ett decennium efter Sovjetunionens fall? Järnridån är redan historia och folken i de flesta forna socialiststaterna har tagit viktiga steg mot välstånd och demokrati. Ändå vill vi påstå att antiregimhumorn från sovjeteran förmedlar viktiga insikter om människors liv under förtryck, och vi tror att många av de utmaningar som Ryssland och dess grannländer står inför i dag bör relateras till deras historia. Vi instämmer i George Orwells berömda påstående att »varje skämt är en liten revolution« och hoppas att läsaren ska reflektera över innehållet i de kommande kapitlen med detta i tankarna.

Sidorna illustreras med sovjetiska propagandaaffischer. Denna typ av bilder utgjorde ett viktigt instrument för att sprida partiets budskap till folket. I dag framstår de pompösa proklamationerna och de överdrivna gesterna som mer skrattretande än övertygande. Längst bak i boken finns en förteckning över alla bilder med korta förklaringar där det behövs.

STOCKHOLM, OKTOBER 2006

David Cesarini & Claes Ericson

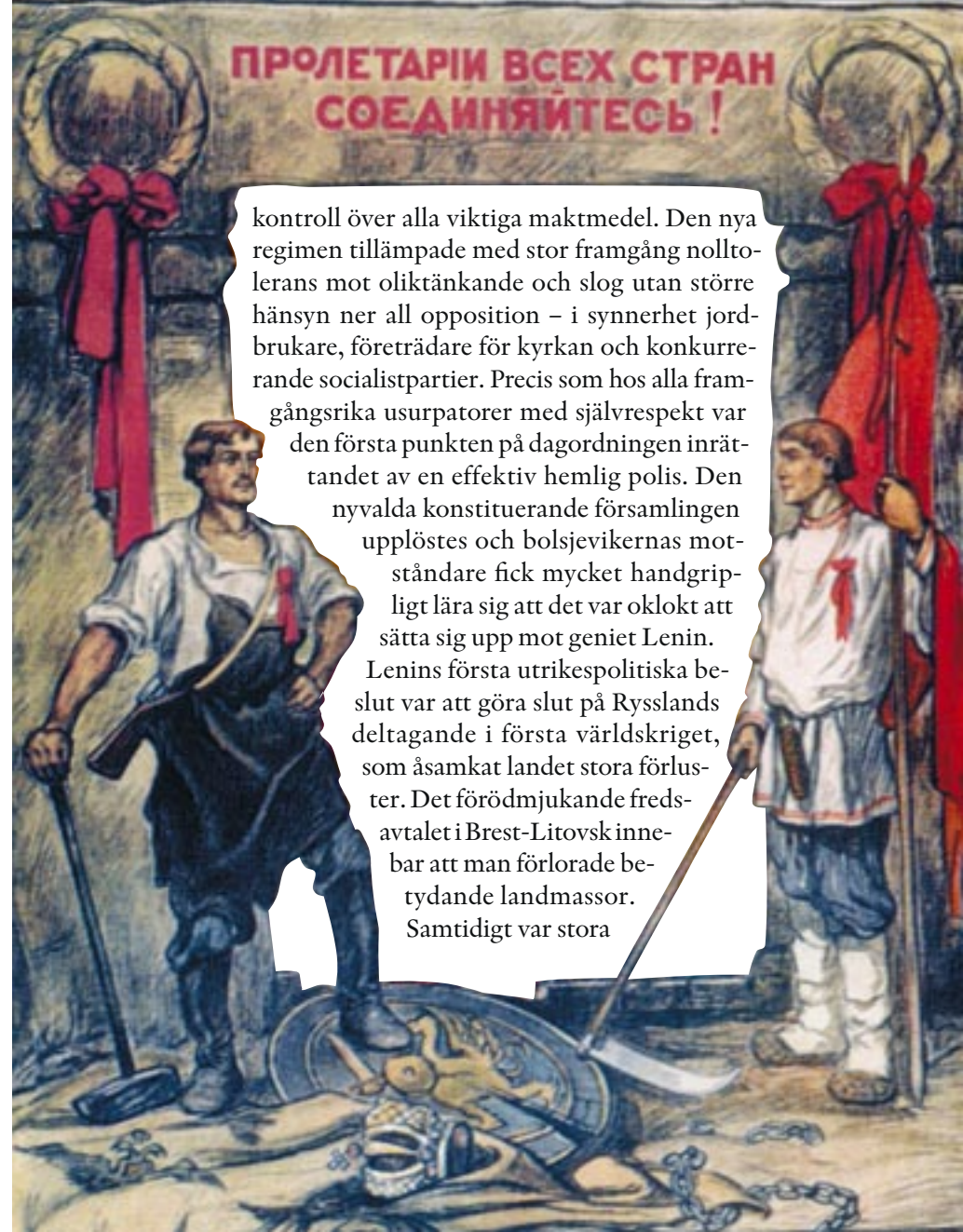
Lenin: Så skapas ett imperium

»Försök inte lära mig vad som ska tas med eller utelämnas ur marxismen: ägg lär inte en höna hur man värper.«

Vladimir Lenin tillbringade större delen av sin tidiga kommunistkarriär i Europa, där han utvecklade sin agitationsförmåga som redaktör för den kommunistiska tidningen *Iskra* (*Gnistan*). Den revolutionära elden hade flammats upp då hans radikale storebror hängts för mordförsök på tsar Alexander III år 1887. I april 1917 återvände Lenin till det krigshärjade Ryssland för att försöka ta makten från den nya provisoriska regeringen, som bildats sedan tsar Nikolaj II hade avsatts. Tillfället var ganska illa valt och kupp-försöket misslyckades. Med en hårsman lyckades Lenin undkomma arrestering och flydde till Finland.

Den politiska turbulensen gav dock Lenin en andra chans. Han återvände till Petrograd senare samma år, beväpnad med slagord som »Fred, bröd och jord« och »All makt åt sovjeterna«. Lenin fick med sig sina bolsjevikkamrater och ledde dem i ännu en kupp mot den svaga provisoriska regeringen. Trägen vinner, och den 25 oktober 1917 blev så småningom känd som dagen för Den Stora Socialistiska Oktoberrevolutionen. Den sovjetiska semantiken var därmed född: pompa, ståt och propaganda blev viktigare än fakta vid namngivning.

Bolsjevikerna etablerade raskt en enpartistat med full

kontroll över alla viktiga maktmedel. Den nya regimen tillämpade med stor framgång nolltolerans mot oliktankande och slog utan större hänsyn ner all opposition – i synnerhet jordbrukare, företrädare för kyrkan och konkurrerande socialistpartier. Precis som hos alla framgångsrika usurpatorer med självrespekt var den första punkten på dagordningen inrättandet av en effektiv hemlig polis. Den nyvalda konstituerande församlingen upplöstes och bolsjevikernas motståndare fick mycket handgripligt lära sig att det var oklokt att sätta sig upp mot geniet Lenin. Lenins första utrikespolitiska beslut var att göra slut på Rysslands deltagande i första världskriget, som åsamkat landet stora förluster. Det förödmjukande fredsavtalet i Brest-Litovsk innebar att man förlorade betydande landmassor. Samtidigt var stora

delar av Ryssland inte beredda att hoppa ombord på det bolsjevikiska tåget. Ett inbördeskrig bröt ut, där bolsjevikernas Röda armé stred mot De vita – en löst sammansatt allians av väststödda styrkor. År 1920 stod bolsjevikerna till slut som segrare med över en sjättedel av jordens yta under sig. Kommunismen hade äntligen tagit steget ut från de rökfyllda kaffehusen i Paris och in i världspolitiken.

Under inbördeskriget infördes den innovativa »krigskommunismen«, ett program för att upprätthålla lag och ordning samt säkra leveranser av mat och materiel till de stridande trupperna. »Låt tusenden dö, men landet skall räddas«, sade Lenin kallt. Tillsammans med inbördeskrig och världskrig bidrog krigskommunismen till att miljontals människor dog av kulor, svält och smittsjukdomar mellan 1918 och 1921.

För att komma till rätta med de akuta problemen tillät sig Lenin en avvikelse från Den sanna läran. Krigskommunismen övergavs 1921 till förmån för NEP – »Nya ekonomiska politiken«. Den innebar att det åter blev möjligt att driva privat jordbruk och gav större handlingsutrymme för fabriker. Resultatet av NEP var ökad produktion, men politiken hade ändå många kritiker, då den sågs som ett steg tillbaka mot kapitalism. Lenins hälsa hade nu börjat vackla och han dog i januari 1924 i en okänd – och möjligen pinsam – sjukdom.

Revolution för Dummies

- »Uppfanns kommunismen av politiker eller vetenskapsmän?«
 - »Av politiker förstås. En vetenskapsman skulle ha testat den på apor först.«

Karl Marx hade förutspått att den världsomspännande kommunistiska revolutionen skulle börja i något av de mer utvecklade industriländerna, men Lenin lät inte sådana detaljer hindra honom från att genomföra sina grandiosa planer. Han hade arbetat intensivt med att modifiera läran och med en ny, förbättrad marxism i ryggen introducerades det kommunistiska experimentet raskt i det relativt efter-

blivna Ryssland. »Fredliga demonstrationer tillhör historien«, sade Lenin, för nu skulle folket äntligen befrias från tsarismens bojar. Men liksom i de flesta revolutioner stod det inte någon bred folkresning bakom Den Stora Socialistiska Oktoberrevolutionen. En framgångsrik revolution är sällan resultatet av att bönder och arbetare tågar ut på gatorna. Vad som snarare krävs är en hård kärna av unga, arga män som tror på Saken – och sådana yrkesrevolutionärer hade Lenin gott om.

Den så kallade revolutionen gick relativt odramatiskt till. Garnisonen som var förlagd till Petrograd förhöll sig neutral när den militära revolutionära kommittén med Lenin i spetsen den 25 oktober 1917 (enligt den julianska kalendern) intog Vinterpalatset. Bolsjevikerna kunde lugnt promenera in på ministerier, stationer, post och riksbank, och efter endast sporadiska strider hade de snart tagit över statsmaskineriet. I det tilltagande kaos som rådde i Ryssland sedan mer än ett år tillbaka var det få som märkte någon egentlig skillnad dagen efter kuppen. Men skenet bedrog.

Ulvar utan fårkläder

■ »Varför bär inte alla våra generaler fårskinnsmössor som sig bör?«

»För att produktionen av generaler överstiger produktionen av får.«

■ Under inbördeskrigets värsta månader beger sig ett dussin hungriga bönder till partihögkvarteret i Smolnyj för att klaga.

»Ni bolsjeviker tvingar oss att äta gräs. Snart kommer vi att börja mua som kossor!«

»Lugna ner er, kamrater«, manar Lenin. »Vi i partiledningen har alltid honung till teet – och jag surrar väl inte som ett bi?«

Efter kommunisternas maktövertagande bröt inbördeskrig ut i Ryssland. Bolsjevikernas krigskommunism hade ett enda syfte – att nå militär framgång. För att få fram resurser inleddes utsugningen av utsugarna omedelbart. Banker och fabriker konfiskerades, men även proletariatet fick utstå rejäla påfrestningar. Distributionen av mat centraliserades helt och hållet, och bönderna tvingades att leverera enorma mängder spannmål till revolutionens riddare eller bestraffas hårt. Före den segerrika revolutionen talade bolsjevikerna om vikten att vinna bönderna som bundsförvanter i kampen mot imperialismen, men nu var det annat ljud i skällan.

